

H. 91 fr. början.

ARCHIVES DES TRADITIONS POPULAIRES SUÉDOISES
1906 (LIVR. 91)

SVENSKA
LANDSMÅL

OCK

SVENSKT FOLKLIF

TIDSKRIFT UTGIVEN PÅ UPPDRAG AF

LANDSMÅLSFÖRENINGARNA I UPPSALA, HELSINGFORS OCK LUND

GENOM

J. A. LUNDELL

1906

H. 1

INNEHÅLL:

- NYBLIN, Staffanssjungning.
KJELLIN, Predikodeklamation.
JOHANSSON, En svartkonstbok från Ö. Göinge.
KULLANDER, Samtal på Västgötamål.
KALLSTENIUS, Tillägg o. rättelser till »Värml.
bärgslagsmålets ljudlära».
HULTMAN, Nuckömålets «fia» fyra.
SUNDBERG, Ordlista öfwer Jemtskan.

STOCKHOLM
AKTIEBOLAGET LJUS

Boklådspris för årgången kr. 5,25.

Staffanssjungning

sådan den utförts i Närike (Edsbärg ock Hackvad) kring
medlet av 1800-talet, jämte varianter från andra landskap.

Uppteckningar av A. G. NYBLIN.

Deltagare:

Kung Herodes, klädd i husardräkt eller i vanlig bonddräkt (på byxorna hava i detta senare fall fastsyts breda revärer); på huvudet väderklyvare med tofsar och pappersstjärnor; rött bälte med spännen kring livet; värja.

Betjanten, klädd i en gammal husardräkt eller i bonddräkt, men med vita revärer; på huvudet väderklyvare eller röd- och vitbrodig mössa.

Två soldater i vanlig soldatuniform.

Tre vise män, klätta i vita skjortor och vita byxor eller vita kjortlar; omkring midjan röda bälten; på huvudet strutlika huvudbonader av sockertoppspapper med påklistrade guld-pappersremssor; på bröstet äro fästade röda järtan med svärd igenom och här och där på dräkten stjärnor av kulört papper.

Stjärnföraren, klädd i vanlig bonddräkt. Han bär stjärnan. Denna har formen av en kort cylinder ($\frac{1}{2}$ met. i längd och 1 met. i diameter) och består av oljat kulört papper av olika färger, som är fastsatt på en lätt träställning. Utanpå papperet äro fastklistrade stjärnor, hästar o. d. av oljat papper. Stjärnan kan rotera kring en axel. Inuti stjärnan sitta ljus.

Judas är nedsotad och iklädd en ut- och invänd skinnpäls och förskinn. Vidare har han rep om livet och svans. I handen bär han en pung. Bjällror har han på pungen och repet, och innanför förskinnet en butelj med tratt i, för att i den kunna hälla ned det brännvin, som bjudes, men som han blott låtsar dricka.

Då »Staffasjungarne» komma till det ställe, där de ärna sjunga, ställa de sig utanför ett fönster ock uppstämma följande visa, under det stjärnförarn svänger stjärnan runt omkring hännens axel:

God morgen, god morgen, kär moder!

Hållen väl fålan min!

Gud låte er vakna så goder!

För er synes dag för alla de sju ljusa stjärnor.

De två de voro röda.

Hållen väl fålan min!

De tjäna själva sin föda.

För er synes dag för alla de sju ljusa stjärnor.

De två de voro vita.

Hållen väl fålan min!

De voro varann så lika.

För er synes dag för alla de sju ljusa stjärnor.

Fämte han var apelgrå.

Hållen väl fålan min!

Den själva Staffan rider på.

För er synes dag för alla de sju ljusa stjärnor.

Betjänten går därpå in ock säger:

Jag är sänd av konung Herodes för att fråga, om han får lov att stiga in med sitt manskap.

Svaras då »nej», sjunga »Staffasjungarne» nidvisor utanför, innan de avlägsna sig. Svaras »ja», går betjänten ut ock underrättar därpå säger kung Herodes:

Mitt manskap får vara så go o stiga in!

Då de sedan kommit inom dörren, sjunga de allesammans:

Go - de mor - gon, go - de mor - gon, bå - de kvin - nor ock
 mor - gon, go - de mor - gon, bå - de kvin - nor ock
 Vi - i öns - ka e - der al - la en lyk - - sa - lig god
 öns - ka e - der al - la en lyk - - sa - lig god

män; Go - de män, Hus - bon - de, mat - mo - der samt pi - ga ock dräng.
 jul, Vi - i jul, För al - la o - lyk - kor be - va - ra er Gud!

Därpå drar kungen värjan ock går, åtföljd av sin betjänt, fram på golvet och säger:

Förlät, att jag så dristig är ock stiger in till eder!

Dock endast jag om ursäkt ber ock önskar lyckan eder.

Men frågan är till eder så, om något här skall vankas?

Dock går jag lika glader hän, blott jag en stund får nalkas.

De tre vise männen hålla sig litet avsides. Därpå ropar kungen:

Min betjänt!

Betjänten svarar:

Hans majestät!

Kungen frågar då betjänten:

Vart hava de tre vise männen tagit vägen?

Betjänten:

De foro en annan väg hem till sitt land igän.

Kungen börjar då i ilska gå fram ock åter på golvet, stampar med foten, slår med sabeln och säger:

Det förtryter mig svårlijgen, att de vise männen haya så bedragit mig. Sadla därfor på min gångare grå, att jag till

Betlehem rida må ock slå ijäl alla piltebarn om ett ock ett halft år! Ty jag är konung Herodes med svärd i min hand ock bantuleret vid min sida. Därför måste man hurtigt rida. Turkar ock hedningar haver jag slagit; med de vise männen vill jag ock strida.

De vise männen gå då fram, så att Herodes får syn på dem. Han fortsätter då, vänd mot dem:

Vart ett, vart tu, vart tre, vart länder eder resa?

De vise männen börja då sjunga:

Till Bet - le - hem. Att fi - ra så vår ju - le - fast, Att

Je - sus själv må bli vår gäst, Vi öns - ka må. Av blot - ta gunst ock

nå - de Är han oss sänd till jälp ock tröst Ock ha - ver från all

vå - de All värl - den å - ter - löst.

Guds son är född
i Betlehem på denna dag
efter Guds eget välbehag
ock vorden kött.
Av blotta gunst ock nåde
är Han oss sänd till jälp ock tröst
ock haver från all våde
all världen återlöst.

När änglakor
betygade sin stora fröjd
ock sjöngo Gud i himmels höjd
med glädje stor,
då är den aldrig värdig
att nänsin äga mål ock ljud,
som nu ej vore färdig
att lova Härren Gud.

Tre vise män
ock hedningar av Österland
de kommo ifrån Medien
till Betlehem;
uppläto sina håvor
med järtans största rörelse
ock skänkte sina gåvor:
guld, myrrha, rökelse.

Soldaterna börja därpå sjunga, under det de gå i rad på golvet:

Krigs - - man-nen han är ju så mo - dig i sinn, Krigs-
man-nen han är ju så mo - dig i
För - - lät, att vi sti - git så dris-tigt här - in, För-
lät, att vi sti - git så dris-tigt här -

Fine.

sinn, spat - se - rar på gol - vet det jäm - na. De vi - se män-ner - na
in, och öns - kar er jul ock god säm - ja!

tre, som ståu - da bre - ve, få se, om de gör nä - got bätt - re?

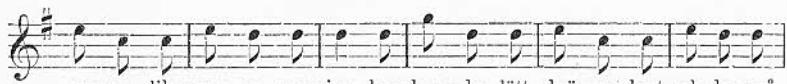
De vise männen börja då sjunga:

Vi ha - va en Ju - das, som bär vå - ran pung, Vi
ha - va en Ju - das, som bär vå - ran
O mös - sa dä har han så lång som en lur, O
möss - sa dä har han så lång som en

pung, jag tror han är kom-men från sko - gen. Han ä svar - ter i
lur, Hans nä - sa hon pe - kar åt kro - gen.

sy - na lik - som en mur-jan, han kun - de lätt skrämma bort al - la små

barn, när som de få se ho - nom skrat - ta.

Judas kommer då in skrattande ock säger:

Ha, ha, ha, svarter är ja, men ja ä väl bekant. Ja haver en konung ock 3 härrar från Kanaans land.

Därefter förplägas »Staffasjungarne». Judas tigger varjehanda saker såsom ljus, sovel; tar ibland från de andra det, som de ärna dricka ock äta; uppför sig som en pajas. Sedan man fortsatt en stund på detta sätt, stöter konungen värjan i golvet såsom tecken till uppbrott. »Staffasjungarne» avlägsna sig då, under det de sjunga:

Ha-ven tack, ha-ven tack för den re-de-li-ga skänk, vi ha
fätt; ha-ven tack! Go-de natt, natt! Tra-la lall lal-la la — —

Varianter vid Staffanssjungningen.

Från Närke.

Staffan var en stalleträng,
— den tackom vi så gärna —
han vattnar sina fålar fäm,
allt för vår ljusa stjärna.
Frisker opp — dagrann!
Ingen dager synes än,
fast eder tyckes så.
Det är den ljusa stjärnan
som för dagen plägar gå.
Frisker opp — dagrann!
Ingen dager synes än,
fast eder tyckes så.

Det var ett par fålar så vita,
— det tackom vi så gärna —
det var ett par fålar så lika
allt för vår ljusa stjärna.
Frisker opp — o. s. v.

Det var ett par fålar så svarta,
— det tackom vi så gärna —
det var ett par fålar så vackra,
allt för vår Ijusa stjärna.
Frisker opp — o. s. v.

Den fämte han var apelgrå
— det tackom vi så gärna —
den själva Staffan rider på,
allt för vår Ijusa stjärna.
Frisker opp — o. s. v.

*

Det var en Härrans visa
allt uppå denna hedersfäst.
Kom, låt oss Honom prisa,
så värder han vår gäst.

*

Ack, himlabud!
I änglar och härskaror
förkunnar frid på jordene
och prisar Gud
med änglatungor,
med harpor och basunaljud,
ja, järtelig lovsjunger
och priser Härren Gud!

I detta namn
ska alla släkten varda,
som uppå jorden finnas må,
välsignade och sparda
att himlens glädje få.

*

Maria hon går på Golgata fram,
där möter hon Josef sin trolovade man.
För hör du nu, Josef, jag dig nu säga må,
för har du sett Jesum, kära sonen vår? —
Nej jag haver inte sett'en, sen han föddes i går.

De tände upp lampor, de tände upp ljus.
De leta i tämpel och andra små hus.

Men får jag ej sitta ock vara som jag vill,
 för himlen och jorden skola höra mig till,
 på jorden skall jag vara korsfäst,
 ock i himlen skall jag vara när min fader allramäst.

Ur Herodes tal:

Inte ä vi utgångna utav snålhet eller nöd,
 men få vi väl något, det tacka vi för.
 Ja ser väl brännvinsflaskan, hur på bordet hon står,
 för öppna på korken ock ge oss en tår!

Från Värmland.

Staffan var en stalledräng,
 — för den ljusa stjärna —
 han vattna sina fälar fäm
 — för den ljusa stjärna.
 Ingen dager synes än,
 stjärnorna på himmelen de lysa ock de blänka.

De två de voro vita,
 — för den ljusa stjärna —
 de voro varandra så lika.
 Dä ser vi nu så gärna.
 Ingen dager o. s. v.

De två de voro röda,
 — för den ljusa stjärna —
 de tjäna väl sin föda.
 Dä ser vi nu så gärna.
 Ingen dager o. s. v.

Den fämte den var apelgrå,
 — för den ljusa stjärna —
 den rider Staffan själver på.
 Det ser vi nu så gärna.
 Ingen dager o. s. v.

*

God morgen, god morgen, både fader ock mor!
 Jag önskar eder en lycklig god jul.
 Vår Härre var födder i Betlehems stad.
 Mor ock fader i huset var lustig ock glad!

Vi se på eran korsten vit,
för era doter kom vi hit.
Vi se på erat fönster blankt, fönster blankt,
här finns brännvin och inte lantk.
Vi se på eran gröna gård,
att här blir säkert bröllop i år.

Från Luleåtrakten.

Goder afton, goder afton var ock en i sin stad!
Både härrar och fruar vare lustig och glad!

Ur Herodes tal:

Det förtryter mig svårlijen — — — — att jag till Betlehem rida må, där skall jag hugga, där skall jag slå, till dess jag den nyfödda judakonungen finna må.

Till de vise männen:

Hör hit, vart länder resan?

Stjärnbärarn:

Till Arabien — lång och besvärlig resa, cirka trehundrade mil.

Den förra ock vise männen sjunga:

O vi reste, o vi foro från ovan till byn,
ock den stjärnan va ny, som syntes i skyn.

Till sist sjunges:

För den redeliga skänk, den vare av Gudi välbelönt, havom
tack, havom tack o godnatt!

Från Uppland.

Go moron, kär mor i spisen!
Hållen väl fålan min!
Låt oss få smaka grisen.
Det älskom vi så gärna.

O drängen han sover som nalle.
Hållen etc.
Fålarne gnägga i stalle.
Det älskom etc.

O pigan hon sover som nöte.

Hållen etc.

Hon ha glömt o salta stöte.

Det älskom etc.

*

1. Staffan var en stalldräng,
— Vi tackom nu så gärna —
Han vattnar sina fälar fäm,
allt för den ljusa stjärna.
Ingen dager synes än,
stjärnorna på himmelen de blänka.
2. Två de voro röda,
— Vi tackom etc.
de tjänste väl sin föda,
allt för etc.
3. Två de voro vita,
— Vi tackom etc.
de va varandra lika,
allt för etc.
4. Den fämte han var apelgrå,
— Vi tackom etc.
den rider själve Staffan på,
allt för etc.
5. Innan hanen galit har,
— Vi tackom etc.
Staffan uti stallet var,
allt för etc.
6. Innan solen månd uppgå,
— Vi tackom etc.
Betsel och guldsadel på,
allt för etc.

Från Uppland (av »professorn» C. J. Carlsson):

Förr har de gått ock sjungit Sant Staffan om andagsmorgnarna, bittida medan folket legat ock sovit. Men nu lär det vara borttagit. Men de sjöng se så här:

Staffa va jen stalleträgg,
takkom vi så järna,
han vattnär sina folar fem
allt för den jusä färna.
Dagen lysär inte än,
uta särnorna de blägka
på himmelen blå.

Två voro vitä,
takkom etc.
de voro två folär så likä,
allt för etc.

Två voro rödä,
tackom etc.
de voro två folär så snödä,
allt för etc.

Ock då så vart de plägade, så att de gick ock ranglade från gård till gård, ock de fick ljus ock pängar ock brännvin ock bullar ock öl. Men gick ibland ock förstörde sig själva ock varandra med det starka, alldelens rakt på tok.

En annan visa sjöng dem så här:
Gode morjon, gode morjen,
både kvinna ock man!
Husebonde, matemoder,
var lustig ock glad!
Vi önska eder alla
en fröjdefull jul.
Ifrån alla olyckor
eder Gudi bevar!

Först sjöngs detta en gång långsamt, sist sjöngs det om hastigare.

Predikodeklamation

från mitten av 19:de århundradet.

Anteckning av J. KJELLIN.

⁺ betyder höjning en kvarts ton.

Den sig - na - de dag, som vi nu här se Av him - me - len
till oss ned-kom-ma, Han bli - ve oss säll, han lå - te sig
te Oss all - om till fröjd ock till from-ma. Ja Här - ren den
högs - te oss al - la i dag För syn - der ock sor - ger be - va - re!

Han var pastorsadjunkt i min födlesesocken (Enånger), men var född uppländing; hade hög, men svag tenor och var för övrigt rätt musikalisk. Det föll alltid på hans lott att predika ottesången juldagen, och han började då alltid med att uppläsa hela salmen nr 424. Det deklamationssätt, han härvid